

Петренко Ірина

ПАМ'ЯТКООХОРОНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧЕНОЇ ВІРИ ЖУК (1928-2008)

Сьогодні історію Полтавщини, України та Болгарії важко уявити без ґрунтовних, фундаментальних досліджень визначної вченої-історикині, болгаристки, архівістки, викладачки, краєзнавиці Віри Никанорівни Жук (1928-2008). Вчена 23 роки працювала в Державному архіві Полтавської області, протягом 1978-1986 років викладала на історичному факультеті Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка (нині – Полтавський національний педагогічний університеті імені В.Г. Короленка).

Віра Жук вміло поєднувала наукову, педагогічну та пам'яткоохоронницьку діяльність. Вчена була лектором Полтавської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, головою історичної секції Полтавської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, головою історичної секції Жовтневої районної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури м. Полтави, членом комісії по створенню музею Юрія Кондратюка, авіації та космонавтики – філіалу Полтавського краєзнавчого музею, головою бюро первинної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка, екскурсоводом на громадських засадах (від історичного факультету) музею історії Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка, керівником історико-краєзнавчого гуртка по кафедрі історії СРСР та УРСР, членом робочої групи – консультантом по написанню довідок по м. Полтаві та Полтавському району для «Свода пам'яток ССРСР», автором ряду довідок про пам'ятники і пам'ятні місця м. Полтави і області для «Свода пам'яток ССРСР», членом групи народного контролю по кафедрі історії СРСР та УРСР [1, с. 249-250].

Вірі Жук завдяки своїй небайдужій позиції вдалося зупинити руйнацію, а фактично – врятувати від знищення, одну з відомих культових споруд Полтавщини – Богоявленську церкву в селі Обознівка Глобинського району Полтавської області (нині – Кременчуцький район Полтавської області) – зразок культового будівництва періоду еkleктики початку ХХ століття.

Наприкінці ХІХ століття село Обознівка перейшла у власність до нащадка польського шляхетського роду Балтазара Скадовського, який, у якості весільного посагу, передав її своїй дочці Софії, та її чоловіку – Олександрові Панайотову. Останній і звів у селі головну його пам'ятку – зразок цегляного модерну – Богоявленську церкву. Будівництво церкви здійснювалося протягом 1896-1901

років за проєктом М.М. Никонова (1849-1918) – відомого архітектора, зодчого багатьох храмів. На Полтавщині він реконструював Сампсоніївську церкву на Полі Полтавської битви і є автором її іконостаса.

Закладка церкви відбулася 7 червня 1896 року. Будівля в чорновому варіанті була закінчена за один будівельний сезон протягом 1896-1897 років. Оформлення будівлі продовжувалося майже п'ять років з 1897 по 1901 рік. Освячення новозбудованого храму відбулося 27 травня 1901 року [2, с. 603].

Церква збудована з цегли з клеймом «А.П.» (Олександр Панайотов), яка вироблялася на місцевому заводі. У плані споруди – рівнокінцевий хрест. За бажанням замовника церква збудована так, щоб зручно було її оглядати з вікон маєтку і головної вулиці села, тому орієнтація храму – північ-південь, а не схід-захід. В об'ємно-просторовій композиції домінує двох'ярусний кубічний центральний об'єм, який завершують п'ять куполів. До нього приєднані знижені обсяги північного і південного плечей хреста і ще більш знижені східні і західні приділи.

Над бабинцем зведена двох'ярусна дзвіниця. Під східним приділом церкви знаходилася родинна усипальниця Панайотових. Особливо ошатно виконаний інтер'єр храму. За основу проєкта була взята Сампсоніївська церква на Полі Полтавської битви, над якою працював архітектор, тому обидві споруди мають багато спільних рис і елементів [3, с. 437]. За бажанням замовника, при виконанні оздоблювальних робіт, за зразок взяли інтер'єр Володимирського собору в Києві. Для виконання малярських робіт були запрошені відомі художники О.О. Мурашко (1875-1919) – український живописець, педагог і громадський діяч та І.І. Соколов (1823-1910(1918) – український маляр і графік. Мармурові роботи виконані одеською фірмою Тузіні, яка була найбільш відомим і популярним підприємством одеських італійців-мармурників. Фірма Тузіні реалізовувала мармурові, гранітні, лабрадорові пам'ятники, надгробні плити, сходи, підвіконня, ванни, підлоги, комини, фонтани та балюстради, металеві та бісерні вінки. Можемо лише уявити яке величезне значення з мистецької точки зору мала Обознівська церква, у якій оформлення здійснювали визначні українські малярі і оздоблювачі інтер'єрів.

У часи радянської влади церкву було закрито, відновила свою діяльність у період нацистської окупації у 1942 році. У 1947 році церкву було офіційно зареєстровано, 1961 року релігійна громада була знята з державної реєстрації, а церква була закрита. До середини 1980-х років вона використовувалася як складське приміщення місцевого племзаводу «Жовтень» [3, с. 438].

На початку 1980-х років громадськість все більше звертала увагу на культові і духовні надбання свого народу. Полтавська обласна і міська організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури не раз піднімали

питання перед державними і партійними органами влади про охорону і збереження таких пам'яток. У середині 1980-років це питання було знову настійно підняте первинною організацією Товариства охорони пам'яток історії та культури Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка і направлено листа безпосередньо на ім'я першого секретаря Полтавського обкому партії Ф.Т. Моргуна з наступного приводу.

Саме тоді у селі Обознівка Глобинського району мали знищити фундаментальну муровану споруду церкви. Листи, адресовані студентами в Київ, не мали позитивних наслідків. Над архітектурною спорудою, єдиною в своєму роді на весь район, нависла смертельна небезпека. До викладачки історичного факультету Віри Жук звернулися її студенти з проханням допомогти скасувати рішення про руйнування церкви. Віра Жук миттєво відреагувала і від імені викладачів та студентів історичного факультету було надіслано листа до Ф.Т. Моргуна. У листі переконливим звучало те, що церква є цінною з точки зору архітектури і її треба зберегти як пам'ятку культури і мистецтва [1, с. 75]. В ньому, крім врятування культового приміщення в Обознівці, просили також звернути увагу на стан монастирських споруд у Полтаві, Лубнах, Козельщині [4, с. 172-173]. Віра Жук була особисто на прийомі у Ф.Т. Моргуна. Можновладець зреагував оперативно: він направив із Полтави до Обознівки 8 спеціалістів з питань архітектури і культури, розпорядився провести збори мешканців села і на місці вирішити питання про можливість збереження приміщення церкви (документи на її знищення вже давно були затверджені Радою Міністрів СРСР, на що й посилалися обласні та районні інстанції). Всі селяни на сходці висловилися проти знищення культової споруди.

Свідчення про цей факт містяться в листі В.Н. Жук до краєзнавця Б.С. Ванцака від 7 вересня 1992 року: «Інший всесильний ідеолог обласного масштабу, що правив усією ідеологією з обкому, так прагнув знищити не так давно церковне чудове приміщення в Обознівці Глобинського району, що довелося подавати листовне фундаментальне прохання Ф.Т. Моргуну, який і зупинив руку динамітчиків, що вже прибули в село. А тепер той ідеолог пише такі статті про партократів-бюрократів та про великих гетьманів, що я вже перестаю всьому дивуватися» [5, арк. 22]. У даному листі йшлося про І.Ю. Горобця – секретаря Полтавського обласного комітету КПУ з питань ідеології у 1974-1987 роках. Так церкву було врятовано, хоча вже була домовленість із підривниками з військової частини з Харкова, і вони навіть приїжджали в село.

Про цю подію щодо скасування руйнування будівлі церкви відразу дізналося керівництво інших районів Полтавщини, і вони вже не так ретельно прагнули виконувати вказівки згори про боротьбу з релігією та знищувати культові споруди.

У 12 томі енциклопедичного довідника «ПОЛТАВІКА. Полтавська Енциклопедія. Релігія і церква» авторами В.О. Мокляком, В.А. Павленком і Т.П. Пустовітом подано іншу інформацію щодо порятунку церкви, яка суперечить логіці. Начеб-то церкву від знищення врятував секретар Полтавського обласного комітету КПУ з питань ідеології І.Ю. Горобець. Здавалося б, його посадові обов'язки передбачали руйнацію культової споруди, а не її збереження [5, с. 438]. І.Ю. Горобець важко сприймав демократичні віяння в епоху «перебудови» і тому логічним виглядає твердження, що лише особисте втручання Ф.Т. Моргуна за клопотанням Віри Жук, врятувало споруду від руйнації.

Отже, можемо констатувати, що активна громадська позиція Віри Жук, небайдужість до охорони пам'яток старовини, а певною мірою – сміливість (клопотання та особистий прийом до першого секретаря Полтавського обласного комітету партії Ф.Т. Моргуна), зберегли для нащадків одну з перлин полтавської архітектури – Богоявленську церкву в селі Обознівка. Церква і нині є окрасою нинішнього Кременчуцького району, служить людям і є духовним центром громади.

Сьогодні можемо пишатися, що Полтава мала таку визначну вчену, як Віра Жук, яка виховала покоління вчителів-істориків, демонструючи приклади гуманізму, небайдужості до вирішення громадських справ, сміливості і шляхетності.

Список використаних джерел

1. Петренко І.М. Історик Віра Жук (1928-2008): життя, віддане науці. Київ: МІЛЕНІУМ, 2017. 516 с.
2. Полтавщина. Енциклопедичний довідник / За ред. А.В. Кудрицького. К.: «Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана», 1992. 1022 с.
3. ПОЛТАВІКА. Полтавська Енциклопедія: У 12 томах. Том 12: Релігія і церква / Гол. ред. О.А. Білоусько. Полтава: Вид-во «Полтавський літератор», 2009. 756 с.
4. Жук В.Н., Сердюк Г.Д. Перлина Козельщини. Сторінки з історії Козельщинського Різдва Богородиці жіночого монастиря. Полтава: Поліграфічне підприємство «АСМІ», 2007. 238 с.
5. Державний архів Полтавської області, ф. 9164, оп.1, спр.172, арк. 22.